

Богдана Фільц

БАГАТОГРАННА ДІЯЛЬНІСТЬ А. МУХИ ТА ЙОГО ТВОРЧИЙ ВНЕСОК У ГАЛУЗЬ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І ЮНАЦТВА

Розглядаються стильові особливості творів різних видів і жанрів музики для дітей і юнацтва відомого українського композитора Антона Мухи, який зробив вагомий внесок в музично-естетичне виховання молоді. Більшість творів А. Мухи сповнені яскравою образністю, оптимізмом, чіткі за формою, зручні до виконання. Тому вони охоче виконуються як окремими солістами, так і в різних колективах.

Ключові слова: композитор, музика для дітей, українська музика, жанр, виконавство.

Рассматриваются стилевые особенности произведений разных видов и жанров музыки для детей и юношества известного украинского композитора Антона Мухи, который внес весомый вклад в музыкально-эстетическое воспитание молодежи. Большинство произведений А. Мухи – яркие по содержанию, преисполнены оптимизма, четкие по форме, удобны к исполнению. Поэтому они охотно исполняются как отдельными солистами, так и разными коллективами.

Ключевые слова: композитор, музыка для детей, украинская музыка, жанр, исполнительство.

The stylish features of musical works of different types and genres for children and youth created by the known Ukrainian composer Anton Mukha, who made significant contribution in aesthetic and music education of young people, are considered in the article. Most works by A. Mukha are picturesque in content, full of optimism, clear in form, comfortable to implementation. Therefore, they are gladly executed both by separate soloists and in different collectives. The key words: composer, music for children, Ukrainian music, genre, performing art.

Антон Іванович Муха належав до митців, які плідно працювали і зробили значний внесок у різні галузі музичного мистецтва і культури України. Надзвичайно прикро і болісно писати про його діяльність, завжди дуже інтенсивну і результативну, в минулому часі. У липні 2008 року він несподівано для всіх нас, його багаторічних колег – музикознавців і друзів, відійшов у вічність і залишив глибоке сум'яття у наших душах та усвідомлення великої, непоправної втрати. Разом з тим у пам'яті виринає світлий образ людини, щедро наділеної багатьма талантами, гострим розумом, доброзичливістю до всіх, хто його оточував, любов'ю до життя, музики і творчої праці...

У відділі музикознавства нашого інституту, тепер ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, він уперше з'явився у 1962 році і тут пройшов усі шаблі зростання науковця-дослідника. Тоді я теж стала працювати в інституті, так що наша праця пліч-о-пліч тривала понад чотири десятиліття як на ниві музикознавства, так і композиторської творчості, зокрема музики для дітей і молоді. Перед тим він працював чотири роки старшим редактором музичних передач на Київській телестудії, потім теж чотири роки був референтом Спілки композиторів України, де досягнув знання і вишкіл організатора показів творчості і концертних презентацій доробку членів СКУ. Це дуже збагатило його загальну ерудицію і стало в пригоді для розвитку його власної композиторської, наукової і громадської діяльності. Мабуть в той час виникла у нього ідея збирати дані про митців і видавати довідкову літературу, а саме "Довідники" про членів Спілки композиторів України, що вийшли друком кількома випусками, а також ряд вагомих книжок і

досліджень у цій ділянці. Остання з них – “Композитори України та української діаспори” (К., 2004).

В останні десятиріччя А. Муха став поважним, авторитетним ученим, доктором мистецтвознавства, професором, лауреатом мистецької Премії ім. М. Лисенка, відомим композитором і педагогом. Він виховав велику кількість аспірантів, які успішно захистили кандидатські та докторські дисертації, посідають чільні місця у сучасному процесі розвитку української музикознавчої науки і освіти, а також культури зарубіжних країн, наприклад, у В’єтнамі, Китаї та ін.

Він – поет-лірик і філософ (з його віршами ми, колеги і друзі, мали можливість познайомитись у довірливій і товариській обстановці), дотепний жартівник, який блискавично створював розкішні словесні каламбури. Тож не дивно, що він із захопленням не тільки збирав, але зібрав і видав друком велику кількість цікавих анекдотів та смішних історій з життя музикантів з різних країн світу. Його цікавий збірник під заголовком “Музиканти сміються”, що вийшов у світ багатьма випусками, друкувався в Україні та Болгарії. І всюди знаходив своїх прихильників у різних колах творчих людей і особливо в середовищі музикантів. Слід додати, що він був дуже цікаво оформлений. Поряд з рядом дотепних замальовок на титульній сторінці видання розкидані здавалось би в безладі окремі слова, що разом взяті, всебічно окреслюють загальний зміст збірника, а саме: бувальщини, небилиці, легенди, анекдоти, афоризми, жарти, малюнки про музику і музикантів. Серед дружніх шаржів та карикатур на митців різних країн та епох, в тому числі і на самих себе, подані цікаві малюнки відомих музикантів таких як Е. Карузо (портретні замальовки на А. Тосканіні, Дж. Верді, Р. Леонковалло, Дж. Пуччіні), Дж. Россіні (силуети Й. Гайдна, В. А. Моцарта), автошаржі Е. Карузо, П. Масканьї, Ф. Шаляпіна, шаржі Ж. Кокто на П. Пікассо та І. Стравинського, І. Шамо на Я. Цегляра, М. Вериківського, Ф. Надененка, П. Козицького, Г. Верьовку, В. Нахабіна тощо. Впродовж багатьох років збірник “Музиканти сміються” користується великою популярністю, викликає гарні почуття і усмішку у всіх, хто має змогу його почитати. Антон Іванович, звичайно, є передусім знаним і шанованим за свої великі творчі здобутки. Він є автором вагомих і ґрунтовних монографій (“Принцип програмності в музиці”, К., 1966; “Процес композиторського творчества”, К., 1979; “Композитори світу в їх зв’язках з Україною”, К., 2000 та ін), різноманітних теоретичних статей, цікавих досліджень про музичні зв’язки українців з представниками різних країн світу, що увійшли до I та II томів “Української музичної енциклопедії”, багатьох розділів в “Історії української музики” в 6-ти томах. Крім того, він був відповідальним редактором і членом редколегії багатьох наукових видань і збірників.

Його доробок в галузі музично-естетичного виховання дітей і молоді розглядала його аспірантка, кандидат мистецтвознавства, член НСК України Валентина Белікова у дослідженні “Антон Іванович Муха”, опублікованому у її книжці “Творча діяльність видатних українських композиторів України другої половини ХХ століття” (К., 1995 – 117 с.). Оскільки наші творчі шляхи найбільше збігались саме в цій галузі, спробую хоча б коротко накреслити їх основні “точки перетину”.

А. І. Муха протягом багатьох десятиліть був активним членом творчих секцій Київської і республіканської секцій СКУ з питань естетичного виховання. Колись (особливо у 70-х роках) вони були досить чисельними. До Київської секції в різні роки входили композитори: Б. Алексєєнко, М. Завалішина, Ж. Колодуб, Л. Левітова, К. Мясков, В. Подвала, Ю. Рожавська, М. Сильванський, В. Тилик, В. Шаповаленко, Т. Шутенко, а також музикознавці – С. Алексєєва, В. Капрелов, Г. Конькова, Т. Некрасова, А. Новська-Довженко, котра в 70–80-х роках очолювала секцію, крім того лише ми двоє з Антоном Івановичем Мухою у двох іпостасях – як композитори і як музикознавці. А. Муха – ретельний відвідувач засідань – робив цінні зауваження щодо прослуханих творів на секції, завжди доброзичливо і разом з тим об’єктивно й аргументовано висловлювався про позитивні якості, а часом і недоліки та прорахунки авторів у формі викладу матеріалу,

вибору інтонаційної сфери творів тощо. З його думкою завжди рахувались протягом обговорення концертних програм пленумів і з'їздів композиторів. Адже в минулі роки у рамках пленумів і з'їздів композиторів завжди проходили окремі концерти під назвою "Композитори – дітям". У цих концертах в переважній більшості звучали твори Антона Івановича, які привертали увагу слухачів щирістю висловлювання, чіткістю побудови композицій, прозорістю і виваженістю оркестровки. Пам'ятаю овації в залі після виконання його симфонічних творів на спеціальному пленумі, присвяченому естетичному вихованню дітей і юнацтва.

Тривалий час протягом 70–80-х років нас поєднувала з ним спільна праця у видавництві "Музична Україна", яку ми здійснювали на громадських засадах. Беручи участь у засіданнях редакції естетичного виховання дітей і юнацтва, схвалювали до друку окремі твори чи збірники, або відхиляли їх у зв'язку з недостатнім рівнем професіоналізму. Це була дуже відповідальна робота, адже вирішувалась доля творів і їхніх авторів. І тут його слово, як завжди, було компетентним, виваженим і об'єктивним, допомагало прийняти правильне рішення.

У широкому колі творчих інтересів відомого українського композитора і музикознавця Антона Мухи значне місце посіла музика для дітей і юнацтва, яку він писав майже все своє життя і зробив вагомий внесок у цю галузь. Особливо плідними були 50-80-і роки ХХ ст., коли він тісно співпрацював з багатьма оркестрами, диригентами, художніми колективами, мистецькими установами (наприклад з Київською кіностудією), навчальними музичними закладами України (передусім міста Києва), педагогами і артистами різних профілів. Він охоче спілкувався з учнями ДМШ і студентами консерваторії, учасниками різних дитячих інструментальних ансамблів і хорів, зокрема лауреатом багатьох міжнародних конкурсів, хоровим колективом дівчат "Зірниця", під керівництвом П. Мережина і т. п. Багатогранні особисті контакти митця з великою армією виконавців обумовили виникнення значної кількості жанрових різновидів у його мистецькому доробку і, великою мірою, визначили головні пріоритети при виборі праці в тій чи іншій галузі творчості, а саме: створення педагогічного репертуару для різних інструментів та інструментальних ансамблів, оркестрової музики, музики до мультфільмів і театральних вистав, пісенно-хорової музики тощо. Глибокі знання технічних можливостей школярів різних вікових категорій, тобто специфіки дитячого виконавства і передусім проникнення у світ дитячих фантазій, мрій, яскравих образних уявлень, збагачених духовним світом самого композитора, сприяли тому, що твори А. Мухи з року в рік дедалі ширше входили у навчальну і концертну практику юних музикантів, зрештою і досі незмінно входять до педагогічного репертуару учнів шкіл естетичного виховання та різних позашкільних музичних колективів. Вони багато разів друкувались у різноманітних збірниках видавництва "Музична Україна" і "Мистецтво", активно продовжують жити своїм самостійним мистецьким життям.

Одними з перших його композицій були фортепіанні мініатюри педагогічного спрямування, які сам виконував ще до консерваторського навчання у 1946 році. Тоді він виступав на республіканській олімпіаді художньої самодіяльності піонерів та школярів у Києві, куди приїхав із невеличкого містечка Білопілля на Сумщині, звідки походив його рід. Саме там, у знаменитому Білопільлі народився відомий та улюблений в українському культурному середовищі і особливо в музикантських колах самобутній, витончений поет-лірик Олександр Олесь. Серед виконаних А. Мухою творів були "Менует" і "Вальс". Вони, як і ряд інших дрібних п'єс, започаткували окрему ділянку творчості – музику для дітей, активного створення впродовж всього життя педагогічного репертуару для дітей та юнацтва для різних інструментів – фортепіано, скрипки, флейти та інших дерев'яних і мідних духових інструментів, а також інструментальних ансамблів, багатьох опусів для оркестру різного складу – великого симфонічного, малого камерного, оркестрів духових і народних інструментів, хорових і пісенних жанрів з оркестром, танцювальних сюїт тощо. Тоді, на початку його творчого шляху, це були передусім фортепіанні твори малої форми:

чіткі за формою, з нескладною фактурою, часто програмні за змістом, з виразною ліричною мелодією і логічним гармонічним розвитком. Посеред них “Експромт”, “Фуга на дві теми” (1950), присвячена Л. Ревуцькому, в якого він навчався поліфонії [1].

Принагідно згадую свої заняття в аспірантурі у Левка Михайловича Ревуцького, який багато уваги приділяв розвитку мого поліфонічного мислення також. Названі вище твори А. Мухи виконував І. Рябов (а згодом через десятиліття, у 1982 році, цю фугу грала учениця ДМШ В. Сторожук у Київській філармонії). Тоді ж було створено Мухою ще й ряд прелюдій, ще три “Фуґи”, “Весняні мрії” (1946), “Ліричний вальс”, а також Сонату для фортепіано, I частину якої виконувала в залі Київської консерваторії Н. Герасимова-Персидська (1950) тепер всесвітньо відомий вчений-академік, педагог і музикознавець. Згодом з’явилися також твори для інших інструментів – “Пісня без слів” для кларнета з фортепіано (1949), у 1953 році – “Скерцо для скрипки і фортепіано” (виконував відомий нині сучасним слухачам скрипаль Е. Ідельчук), “Полька-спогад” для двох баянів (1949) та “Полька” для баяна. Остання була виконана М. Давидовим (зараз завідувач кафедри народних інструментів Національної музичної академії України), “Вальс” для балалайки – В. Заболотним (1953) і т.д. Як бачимо, тодішні виконавці Антона Івановича з роками стали відомими, поважними діячами і майстрами музичного мистецтва сучасної України. Інші інструменти представлені в таких ансамблевих або сольних творах А. Мухи, як “Протяжна” і “Танцювальна” для трьох труб, “Скерцино” та “Український танець” для двох флейт, “Легенда” для гобоя, п’єси для арфи, дитячі п’єси для балалайки з фортепіано (“Про селезня”, “Берізка”, “Веселі чобітки” та ін.), “Маленький вальс” для квартету духових інструментів тощо.

Поміж ансамблів для різних народних інструментів баяністів, балалайки, бандури, а також окремих інструментів зокрема домри, особливо вдалими є Варіації на тему української народної пісні “Взяв би я бандуру” для бандури, присвячені бандуристу-виконавцю і педагогу Андрію Омельченку (1958), який тривалий час працював у нашому інституті (ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України), підготував і захистив кандидатську дисертацію про історію бандурного мистецтва. Варіації багато разів видавались, увійшли до репертуарної збірки з серії “Бібліотека бандуриста” упорядники С. Баштан, А. Омельченко, користувались великим успіхом у слухачів. Їх виконували А. Омельченко, Р. Гриньків (записані на українському радіо).

Цілий ряд творів А. Муха написав для студентської молоді музичних училищ. Серед них “Прелюдія ля мажор” для фортепіано (1952), видана у збірнику “Педагогічний репертуар для фортепіано. I–II курси” (К., 1964), “Весняний етюд”, виданий в збірнику “Педагогічний репертуар для фортепіано. III–IV курси” (Ред.-упор. Б. Милич, К., 1965). Вперше його виконав Б. Архімович (аспірант Московської консерваторії по класу Я. Флієра) на Пленумі СКУ у березні 1965 р. Тоді ж Б. Архімович також вперше виконав і мій фортепіанний цикл “Закарпатські новелети” в залі Київської філармонії. У 80-х роках вийшли його збірники етюдів для балалайки для найменших школярів 1-го класу (1980, 1981), окремі твори для середніх класів, наприклад “Козачок”, виданий у збірнику “Балалайка. 4 клас” (1983), “Старовинний годинник” у збірнику “Балалайка. 5 клас” (1985).

З об’ємного списку творів педагогічного репертуару варто виокремити “Пастораль” для квартету дерев’яних духових інструментів (1966), а також “Вечірню мелодію” для скрипки з камерним ансамблем, опрацьовану у формі варіацій (1978).

У 1952 році А. Муха закінчив Київську консерваторію у чудових педагогів по класу композиції М. Вілінського, по класу оркестрування Б. Лятошинського. Згодом закінчив там само аспірантуру (1955). В цей час він особливо захопився інструментальною музикою та можливостями різноманітного оркестрування різних творів для симфонічного оркестру, що надавали їм нового образного змісту. Це стосується здійснених ним у 60-х–70-х роках понад 30 оркестровок для симфонічного оркестру творів інших авторів для дітей і дорослих. Вони виконувались у різних урочистих концертах, на радіо, інколи на

телебаченні. Серед них твори українських композиторів (О. Сандлера, К. Мяскова, О. Білаша, В. Філіпенка, Ю. Рожавської та ін.), пісні радянських композиторів, наприклад, “Пісня про Дніпро” М. Фрадкіна, “Балада про землю” Я. Френкеля, А. Новікова, дитяча опера “Ріпка” М. Йорданського, оркестровки творів західноєвропейських композиторів Ф. Мендельсона, Дж. Мейєрбера, Ж. Бізе, Ф. Шуберта та ін.

Створення оригінальної оркестрової музики А. Мухи почалось з його юнацького скрипкового концерту з симфонічним оркестром, що був представленим на випускному іспиті в якості дипломної роботи (1952) і дістав схвальну оцінку високої державної комісії. Очевидно, недаремно його виконував відомий скрипаль В. Климов, який в кінці 50-х років став Лауреатом I міжнародного конкурсу ім. П. І. Чайковського в Москві. Прихильно до концерту поставились музиканти оркестру і передусім керівники оперної студії Київської консерваторії – диригенти М. Канерштейн та В. Тольба, які щиро підтримували молодого композитора. Концерт написаний в класичній тричастинній формі у романтичному характері, за стилістикою близький до класичних зразків цього напрямку, зокрема концерту Ф. Мендельсона. Він насажений яскравим мелодизмом, емоційними спалахами пристрасного музичного вислову, відзначається прозорою оркестровкою, виваженим і злагодженим поєднанням оркестрових голосів. Як слушно відзначила аспірантка Антона Івановича В. Белікова у спеціальному дослідженні творчості А. Мухи “скрипковий концерт зорієнтований на традиційні зразки концертів Ф. Мендельсона, П. Чайковського, О. Глазунова і нагадує притаманну їм романтичну піднесеність музичних образів і деякі особливості їх музичної мови” [2].

Серед творів для симфонічного оркестру, крім концерту, слід назвати: “Піонерський (шкільний) бал” – сюїта для малого симфонічного оркестру в 6-и частинах: Полонез, Полька, Танець шахтарів, Ліричний роздум, Лісоруби (гуцульський танець), Вальс; “Маленька сюїта у старовинному стилі” для симфонічного ансамблю (велика, мала і альтова флейти, гобой, кларнет, фортепіано або арфа, дзвіночки, струнні), записана на українському радіо ансамблем солістів – диригент І. Блажков (1985); “Симфонічна казка про дітей та дорослих” на матеріалі музики до мультфільму “Мишка і Машка” (1971) – вперше виконано Державним естрадно-симфонічним оркестром УРСР, диригент А. Ануфрієнко; симфонічна сюїта з музики до однойменного мультфільму “Царевич і три лікарі” для малого складу оркестру з вокальним тріо, записана на українському радіо (дитяча редакція) А. Власенком (1972). Їх характеризує яскравий тематизм, заснований на темах і інтонаціях народних пісень. Крім того, А. Муха написав багато творів для оркестру народних інструментів в дитячому виконанні. Такі, наприклад, “Навколо вогнища”, “Тройки”, та обробка для оркестру фантазії для баяну “Ой, гай, мати, гай” (1958) та ін.

Композитором написано музику до багатьох мультиплікаційних фільмів (понад 10). Серед дитячих мультфільмів – “Казка про царевича і трьох лікарів” (режисер О. Ткаченко, 1965), “Страшний звір” за українською казкою (режисер Л. Зарубін, 1965), “Олешка – білі ріжки” (режисер Л. Зарубін, 1974), “Вересовий мед” за баладою Р. Стівенсона (режисер І. Гуревич, 1974), “Казки про машини” (вірші А. Костецького, режисер В. Костильова, 1975), “Справжнє ведмежатко” (режисер А. Кірич, 1977), “Казка про чудового лікаря” за польською народною казкою (режисер Л. Зарубін, 1979), “Партизанська снігуронька” (режисер І. Гуревич, 1981).

Серед музики до театральних вистав слід відзначити музику до п’єси Н. Шейко-Медведевої “Лисиця, що впала з неба” (1988), яка була поставлена ляльковими театрами Тернополя та Луцька. Крім того, написано музику до балетів “Івасик” у співавторстві з М. Вілінським на лібрето Н. Скорульської та “Мрія” на лібрето Л. Бондаренко, що після постановки Львівською дитячою хореографічною школою та показу на Українському телебаченні було відзначено в центральній київській пресі “Молодь України” (див. газету “Молодь України” від 12 грудня 1962 року).

А. Муха був автором 15 вокально-танцювальних тематичних сюїт для дитячого хору,

оркестру народних інструментів і танцювальної групи дитячого ансамблю пісні і танцю Київського палацу піонерів (1959–1973), а також низки пісень на тогочасну тематику, що друкувались у репертуарних збірках і виконувались у різного роду концертах. Переважна більшість їх текстової основи належала художньому керівнику цього колективу В. Сальченку. Крім того, Антон Іванович писав пісні і танці для малюків на вірші Т. Ковалевської, А. Сирохвацького і В. Герасимова, музику до різних танців і хореографічних картин на лібрето Л. Бондаренко, наприклад Три танці: Полька, Курчатка і яструб, Кадриль тощо. Серед хорів звертають на себе увагу “Зелений явір” для жіночого або дитячого хору а капелла на слова І. Франка (1985), вперше виконаний на Пленумі СКУ 1988 року хоровою капеллою Бердичівського педучилища (художній керівник Ю. Вялов).

Художні якості творів А. Мухи були відзначені в спеціалізованих журналах та періодичній пресі. А музика до багатьох науково-популярних фільмів була удостоєна високих нагород – Премія ім. М. Ломоносова, 1964, та міжнародний приз ім. Теслі на міжнародному фестивалі в Югославії за фільм “Таємниця алмазу” (режисер К. Лундишев); Премія ім. М. Ломоносова (1965) та приз “Срібний глобус” на VII міжнародному фестивалі в Лейпцигу за фільм “Портрет хірурга” (режисер М. Грачов); Премія ім. М. Ломоносова (1966) та приз на Всесоюзному кінофестивалі за фільм “На межі життя” (режисер П. Зінов’єв); Золота медаль і приз першого ступеня отримав також фільм “Людина і хліб” (1968, реж. І. Стависький); за музику до фільму “Мова тварин” (режисер Ф. Соболев) написану в співавторстві зі М. Скориком, Л. Колодубом і Б. Буєвським, він отримав ряд нагород і Державну премію СРСР; а кінострічка “Формула емоцій” (режисер С. Шультман) з музикою А. Мухи отримав почесний диплом у Римі (1968).

Література:

1. Муха А. Взыскательный и чуткий // Сб.: Лев Николаевич Ревуцкий: Статьи, воспоминания / Сост. В. Кузык. – К., “Муз. Україна”, 1989. – С. 133–139.
 2. Белікова В. Антон Іванович Муха // Ї ж. Творча діяльність видатних музикантів України другої половини ХХ століття. – К., 1995. – С. 54–88.
- УДК 82–312.6+78